

Kubilay Han'ın Maliye Nazırı Ahmed ve Reformları

Ahmed, Khublai Khan's Finance Minister, and His Reforms

Şirinay Aziz*

Öz

Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han, 1260 tarihinde Çin'de Kubilay Hanlığı'nı (Yuan Hanedanı) kurdu ve bu hanlık 1368 tarihine kadar hâkimiyet sürdü. Bu süreçte konar-göçer ve yabancı bir kavim olarak Moğollar, Orta Çağ döneminde hem Kuzey Çin'i hem de Güney Çin'i hâkimiyeti altına alarak ülkeyi birleştirdi. Bunun önemli nedenlerinden biri de Moğolların devlet yönetiminde idari, askerî ve mali açıdan sistematik bir yapı kurabilmesiyle yakından ilişkilidir. Özellikle de bir devletin ayakta kalabilmesi ve gelişmesindeki önemli faktörlerden biri olarak mali yapı Kubilay Hanlığı Dönemi'nde sistematik işlemiştir. Bunun için Kubilay Han, mali açıdan konuda yetkili kişileri görevlendirdi. Kubilay Han (1260-1294) Dönemi'nde ülkenin kalkınmasında, devlet gelirlerinin artmasında ve maliyenin sistemleşmesinde önemli reformları yürürlüğe koyan üç önemli maliye nazırı Ahmed (Ahema 阿合馬; ?-1282), Lu Shirong 盧世榮 (?-1285) ve Sanga (Sang Ge 桑哥; ?-1291) vardı.

Bu çalışmamızda *Yuan Yılığ*, *Yeni Yuan Yılığ* gibi Çince ve Reşîdüddin'in *Câmiu't-Tevârih* adlı Farsça eseri başta olmak üzere farklı dillerdeki araştırma eserleri de kullanılarak Kubilay Han'ın maliye nazırlarından ilki olan Ahmed'in biyografisini değerlendirdik.

* Dr. - PhD., İstanbul/TÜRKİYE, naxi7457@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1899-2007>
Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Atıf/Citation: Aziz, Şirinay, "Kubilay Han'ın Maliye Nazırı Ahmed ve Reformları", *Belleten*, C 89/ S. 315, 2025, s. 451-479.

Ahmed'in maliye nazırı olarak atanması, bu süreçte ortaya koyduğu mali reformları ve sonuçları, görevini suistimal etmesi, hayatının trajik bir şekilde sonuçlanması ve bunun yanı sıra Kubilay Han'ın istihdam konusundaki pragmatik görüşü bu çalışmamızın kapsamında yer almaktadır. Ayrıca bu çalışmamız Kubilay Han dönemi maliye konusunda bilgi sunmakla birlikte mali yapı ve bu yapının işleyişi hakkında da önemli bilgileri içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kubilay Hanlığı (Yuan Hanedanı), Maliye Nazırı, Ahmed, *Yuan Yılığ*, *Yeni Yuan Yılığ*, *Câmiu't-Tevârih*.

Abstract

Genghis Khan's grandson, Khublai Khan, founded the Khublai Khanate (Yuan Dynasty) in China in 1260, and this khanate dominated his successors until 1368. In this process, the Mongols, as a nomadic and foreign tribe, united the country by dominating both Northern China and Southern China during the medieval period. One of the important reasons for this is closely related to the Mongols ability to establish a systematic structure in administrative, military and financial aspects of state administration. Especially, one of the important factors in the survival and development of a state is the systematic functioning of the financial structure during the Khublai Khanate period. For this purpose, Khublai Khan appointed financially competent people. During the reign of Khublai Khan (1260-1294), three important finance ministers, Ahmed (Ahema 阿合馬; ?-1282), Lu Shirong 盧世榮 (?-1285) and Sanga (Sang Ge 桑哥; ?-1291), who implemented important reforms in the development of the country, the increase of state revenues and the systematization of finance were appointed.

In this study, we evaluated the biography of Ahmed, the first of Khublai Khan's finance ministers, by using research works in different languages, especially Chinese such as *Yuanshi*, *Xin Yuanshi*, and Rashīd al-Dīn's Persian work called *Jāmi' al-Tawārīkh*. Ahmed's appointment as minister of finance, the financial reforms and consequences he put forward in this process, his abuse of office, the tragic outcome of his life, as well as Khublai Khan's pragmatic view on employment are within the scope of our study. In addition, this study provides information about the finances of the Khublai Khan period and also contains important information about the financial structure and the functioning of this structure.

Keywords: Khublai Khanate (Yuan Dynasty), Minister of Finance, Ahmed, *Yuanshi*, *Xin Yuanshi*, *Jāmi' al-Tawārīkh*.

Giriş

Konargöçer toplum olarak Moğollar, savaşa mahir olsalar da, yerleşik yaşam tarzı hâkim olan Çin topraklarını yönetebilmek için başka kavimlerin desteğine ihtiyaç duydular. Dolayısıyla Moğollar devletin idari, askerî ve mali yönetiminde “renkli gözlüler” olarak bilinen “Semu” (*Semu* 色目) kavimlerinden yararlandılar. Çoğunlukla Batılı ve Orta Asyalılardan oluşan bu *Semu*’lar, devlet yönetiminde sağladığı yardımlardan dolayı aynı zamanda “yardımcı kavimler” olarak da bilindiler. Böylece Kubilay Hanlığı’nda yönetici sınıf olarak Moğollar “devletin milleti” (Guozu 國族) olarak egemen sınıfı oluştururken, *Semu*’lar ise Moğollardan sonraki ikinci sınıfı oluşturdular. *Semu*’lardan sonra üçüncü sınıfta Moğollar tarafından sırasıyla hâkimiyet altına alınan Kuzey Çinliler (Hanren 漢人/Haner 漢兒) ve dördüncü sınıfta ise Güney Çinliler (Nanren 南人) yer alıyordu¹.

Kubilay Han’ın hanlığı kurduğu ilk dönemlerde *Semu*’ları devletin üst makamlarına atamasının birkaç sebebi vardı. Bu sebeplerden ilki 1262 tarihinde günümüzdeki Çin’in Shandong 山東 eyaletinde yer alan Yidu² 益都 bölgesinin Çinli valisi olan Li Tan³ 李壇 (?-1262) ve onun kayınpederi Wang Wentong’un⁴ 王文統 Kubilay Han’a karşı isyan başlatarak Song Hanedanı tarafına geçmesi olayıydı⁵. Gerçi isyan kısa bir sürede bastırılmışsa da bu olay Kubilay Han’ın Çinli danışman

- 1 Morris Rossabi, *Kubilay Han: Yaşamı ve Dönemi*, çev. Özgür Özol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 68-69.
- 2 Çin’in Shandong 山東 eyaletinin Qingzhou 青州 şehri ve civarlarında yer almaktadır. Bk. Qiu Shusen 邱树森, *Yuan Yılığ-ı Sözlüğü-Yuanshi Cidian* 元史辞典, Shandong Jiaoyu Chubanshe 山东教育出版社, Shandong 山东 2002, s. 692.
- 3 Li Tan, Kubilay Hanlığı’nın ilk dönemlerinde Kuzey Çin’deki Yidu bölgesinin valisi olarak atanmıştır. Kubilay Han ve kardeşi Arık Böke arasındaki taht kavgasını fırsat bilen Li Tan, kayınpederi Wang Wentong ile Kubilay Han’a karşı isyan başlatmıştır. İsyanın kısa bir süre içinde bastırılmasının ardından Li Tan ve Wang Wentong idam edilmiştir. Li Tan’ın tezkeresi için bk. Song Lian 宋濂, *Yuan Yılığ-ı Yuanshi* 元史, Bölüm 206, Zhonghua Shuju 中華書局, Beijing 北京 1976, s. 4591-4596. Ke Shaomin 柯劭忞, *Yeni Yuan Yılığ-ı Xin Yuanshi* 新元史, Bölüm 222, Jilin Renmin Chubanshe 吉林人民出版社, Changchun 长春 1995, s. 3255-3257.
- 4 Wang Wentong, Li Tan’ın kayınpederidir. Kubilay hanlık tahtına geçtikten sonra diğerlerinin tavsiyesi üzerine Wang Wentong’u huzuruna çağırması ve onu devlet yönetiminde önemli görevlere atamıştır. Ancak damadı Li Tan ile birlikte Kubilay Han’a karşı başlattığı isyan sonucunda idam edilmiştir. Wang Wentong’un tezkeresi için bk. Song, *Yuan Yılığ-ı*, Bölüm 206, s. 4594-4596. Ke, *Yeni Yuan Yılığ-ı*, Bölüm 222, s. 3257-3258.
- 5 Song, *Yuan Yılığ-ı*, Bölüm 206, s. 4593.

ve yetkililere olan güveninin sarsılmasına ve Çinlilerin siyasi açıdan statülerinin büyük ölçüde etkilenmesine neden oldu. Kubilay Hanlığı devlet adamı ve tarihçisi Su Tianjue 蘇天爵 (1294-1352) tarafından kaleme alınan *Yuan Edebi Türleri* (Yuan Wenlei 元文類) adlı eserde: “Kubilay Han’ın Zhongtong 中統 devresinin⁶ 3. yılı (1262) Wang Wentong idam edildi. Daha önceden Çinliler tarafından baskı altında tutulan batıdan gelenler (yani semu’ları ifade etmektedir) kalabalık bir şekilde Han’a rapor sunarak: ‘Müslümanlar (Huihui 回回) gerçi zaman zaman ülkenin parasını ve malını çalsalar da isyancı devlet bilginleri gibi isyan etmeye cesaret edemezler.’ dedi.” bahsi geçmektedir⁷. Bu ifadeden Müslümanların mal ve mülke düşkün olmalarına rağmen isyancı Çinlilere nazaran daha sadık olmalarından dolayı göreve atmada ön tercih edildiğini görüyoruz. Bunun yanı sıra nüfusu az olan Moğolların Çin gibi geniş toprakları yönetirken kendilerine nazaran nüfusu çok olan Çinlileri devletin önemli makamlarına atamaları politik açıdan uygun değildi. Ayrıca Moğollar için devletin mali idaresini çoğunluğu tüccarlardan oluşan ve ticarete mahir olan *Semu*’ların yönetimine vermesi ideal bir seçenek olarak görülmektedir.

Çalışmamızda Kubilay Han’ın hâkimiyet dönemindeki üç önemli maliye nazırının ilki ve *Semu* sınıfından olan Ahmed hakkında bilgiler vermeye çalıştık (diğer maliye nazırları olan Lu Shirong ve Sanga’yı bir sonraki çalışmamızda ele alacağız). Maliye nazırı Ahmed hakkında en detaylı bilgiler Çin’in resmî 24 yıllıklarından biri olan *Yuan Yıllığı*’nda yer almaktadır. Ahmed’in biyografisi *Yuan Yıllığı*’nda 205. bölüm olan “Hain Vezirler (Jianchen 姦臣) Tezkeresi” başlığı altında derlenmiştir (diğer maliye nazırları olan Lu Shirong ve Sanga da aynı başlık altında derlenmiştir). *Yeni Yuan Yıllığı*’nda ise Ahmed’in biyografisi eserin 223. bölümde hiç başlık atılmaksızın derlenmiştir. *Yeni Yuan Yıllığı*’nda yer alan Ahmed’in biyografisini incelediğimizde içerik açısından “*Yuan Yıllığı*” ile büyük oranda benzerlik gösterdiğini görüyoruz. Üç maliye nazırının “Hain Vezirler Tezkeresi” başlığı altında derlenmesi konusunda *Yuan Yıllığı*’nı kaleme alan Ming Hanedanı tarihçisi Song Lian 宋濂 (1310-1381), yıllıkta bu durumu açıkça şöyle izah etmektedir:

6 Kubilay Han’ın 1260-1264 tarihleri arasındaki saltanat devresi için “Zhongtong 中統” adı verilirken, 1264-1294 tarihleri arasındaki saltanat devresi için ise “Zhiyuan 至元” adı verilmiştir.

7 Su Tianjue 蘇天爵, *Yuan Edebi Türleri-Yuan Wenlei*元文類, Shangwu Yinshuguan 商務印書館, Shanghai 上海 1938, s. 876.

“Kubilay Hanlığı Dönemi”ne ait tarihi eserlerde genellikle iyi eylemlerin hatırlanması konusunda daha ayrıntılı bilgiler sunulmuşken, kötülüğün cezalandırılması ise kısa bilgilerle geçiştirilmiştir. Bunun nedeni muhtemelen o dönemdeki tarihçilerin bazı tereddütlerinin olması ve gerçekleri yazmaya cesaret edememelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak kurnaz ve gaddar olan insanlar becerileri sayesinde zenginlik ve nüfuz elde etmişlerdir. Böylece bu insanlar sahip oldukları yetkiyi kullanarak diğer insanları cezalandırmış veya ödüllendirmiştir. Bu insanlar başlangıçta halka kötülük yapıp ülkeye zarar vermişlerdir. Sonuçta ise her şey kendi ölümüyle ve yuvasının yıkılmasıyla sonuçlanmıştır... Dolayısıyla dönemde aralarından en öne çıkanları seçip onların biyografilerini bir arada derleyerek tüm âleme bir uyarı olsun istenilmiştir...”⁸.

Bu konuda inceleme yapan Çinli araştırmacı Yang Yihui 楊義輝, makalesinde bu durumu Song Lian'ın Konfüçyüsçü bir bakış açısıyla olayları değerlendirerek yazmasına bağlamaktadır. Konfüçyüs ekolünde bir insana değer biçilirken insan dürüstlüğüyle beyefendi, elde ettiği kâr ile kötü insan olarak değerlendiriliyordu. Konfüçyüs'ün ifade ettiği “kâr” yalnızca mal ve mülkü değil, aynı zamanda güç, statü, itibar vb. unsurları da kapsamaktadır. Konfüçyüsçü bakış açısını miras alan Song Lian, doğal olarak bu bakış açısını kendine kılavuz olarak benimsemiştir. Dolayısıyla Kubilay Han Dönemi'ndeki üç maliye nazırının biyografileri Song Lian tarafından derlenirken *Yuan Yılığ*i'nde “Hain Vezirler Tezkeresi” başlığı altında kaydedilmiştir⁹.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Kubilay Han'ın maliye nazırı Ahmed'in biyografisi *Yuan Yılığ*i ve *Yeni Yuan Yılığ*i'nde ayrı bir tezkere olarak kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra tespit ettiğimiz kadarıyla *Yuan Yılığ*i ve *Yeni Yuan Yılığ*i'nde yer alan “Kubilay Han (Shizu 世祖) Monografisi” bölümlerinde de maliye nazırı Ahmed hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Ayrıca *Yuan Yılığ*i'nı incelerken “Tezkereler” bölümleri ile “Monografiler” bölümlerinde bahsi geçen bir olayın gerçekleştiği tarih, kişi adları ve yer adlarında çelişki veya farkların olduğunu tespit ediyoruz. Bu durum *Yuan Yılığ*i'nın 1369-1370 tarihleri arasında kısa bir süre içerisinde derlenmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla tespit ettiğimiz çelişki veya farkları

8 Song, *Yuan Yılığ*i, Bölüm 205, s. 4557.

9 Yang Yihui 楊義輝, “Lu Shirong'un Hain Vezir Olarak Konumlandırılması Üzerine Analiz-‘Yuan Yılığ

dipten gösterdik. Çin yıllıkları yanı sıra İlhanlı Devleti tarihçisi Reşîdüddin Fazlullah Hemedânî'nin (1247-1318) *Câmiu't-Tevârih* adlı eseri ve Venedikli ünlü seyyah Marco Polo'nun *Seyahatnamesi*'nde de maliye nazırı Ahmed hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Biz çalışmamızda bahsettiğimiz bu kaynak eserler yanı sıra araştırma eserlerinden de istifade ederek maliye nazırı Ahmed hakkında daha detaylı bilgiler vermeye çalıştık.

Kubilay Han'ın Maliye Nazırı: Ahmed

Tarihî kaynaklarda Ahmed'in kökeni hakkında farklı kayıtlar mevcuttur. Buna göre *Yuan Yıllığı*'nda Ahmed'in bir Müslüman (Huihui) olduğu, ancak nasıl memur olarak atandığının bilinmediği hakkında bilgiler yer almaktadır¹⁰. *Yeni Yuan Yıllığı*'nda Ahmed'in Uygur (Huihu 回鶻) olduğu, küçüklüğünde Alçin Noyan'ın¹¹ evinde köle olarak çalıştığı, Alçin Noyan'ın kızı Çabi¹² (Chabi 察必; ?-1281) Kubilay Han ile evlenirken ona eşlik edip hizmetçi olarak saraya geldiği ve Kubilay Han'ın Ahmed'in yetenekli olduğunu görüp onu çok sevdiği hakkında bilgiler mevcuttur¹³. Reşîdüddin *Câmiu't-Tevârih* adlı eserinde Ahmed'in Fenâkatî (فناکتی) şehriden olduğunu izah etmekle birlikte Çabi'nin Kubilay Han ile evlendiği sırada Ahmed'in de onunla birlikte geldiğinden bahsetmektedir¹⁴. Marco Polo'nun anlatımına göre

10 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 205, s. 4558.

11 *Yuan Yıllığı* ve *Yeni Yuan Yıllığı*'nda Alçin Noyan'ın ismi birbirinden farklı Çince karakterler ile yazılmıştır. Buna göre *Yuan Yıllığı* bölüm 118 (*Yuan Yıllığı*, s. 2915) ve *Yeni Yuan Yıllığı* bölüm 104'te (*Yeni Yuan Yıllığı*, s. 2060) Alçin Noyan'ın ismi "An Chen 按陳" olarak kayıtlıdır. Ancak *Yeni Yuan Yıllığı* bölüm 223'te ise "Alechi Nayan 阿勒赤那顏" olarak kayıtlıdır (*Yeni Yuan Yıllığı*, s. 3260). Alçin Noyan, Dai Seçen'in (Texuechan 特薛禪) oğludur. Dai Seçen ise Cengiz Han'ın kayınpederi olup kızı Börte, Cengiz Han ile evlenmiştir. Kongrat kabilesinden olan Alçin Noyan, Cengiz Han ile batı seferlerine ve Tangutlar üzerine yapılan seferlere eşlik etmiştir. Bk. Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 118, s. 2915. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 115, s. 2178.

12 Çabi Hatun Kongrat (Hongjila 弘吉剌) kabilesindendir. Kubilay Han'ın Zhongtong devresinin ilk yılında (1260) imparatoriçe olarak ilan edilmiştir. Prens Zhen Jin'in 眞金 (gerçek altın/saf altın) annesidir. Çabi Hatun, Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 18. yılı (1281) şubat ayında ölmüştür. Çabi Hatun'un tezkeresi için bk. Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 114, s. 2871-2872. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 104, s. 2060-2061.

13 Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3260.

14 Reşîdüddin Fazlullah Hemedânî, *Câmiu't-Tevârih*, haz. Muhammed Ruşen-Mustafa Musevi, C II, Neşr-i Elburz, Tahran 1373 [1994], s. 915; Rashîd Al-Dîn, *The Successors of Genghis Khan*, çev. John Andrew Boyle, Columbia University Press, New York and London 1971, s. 288; Igor de Rachewiltz, *In the Service of the Khan: Eminent Personalities of the Early Mongol-Yüan Period*, ed. Igor de

Ahmed, “Sarrazen” yani Müslümandı¹⁵. Qing Hanedanı (1644-1912) devlet adamı ve bilgini Tu Ji 屠寄 (1856-1921) tarafından kaleme alınan *Moğol Tarihi Kayıtları* (Mengwuer Shiji 蒙兀兒史記) adlı eserde ise Ahmed'in Uygur (Huihe 回紇) olduğu, Siriderya (Seyhun) kıyılarındaki Fenâkatî şehriden olduğu ve Çabi'nin Kubilay Han ile evlendiği sırada onunla birlikte saraya geldiği kayıttır¹⁶.

Ahmed'in siyasi hayatı Kubilay Han hâkimiyetinin ilk dönemlerinden itibaren başlamıştır. Kubilay Han'ın Zhongtong devresinin 3. yılı (1262) Han'ın emriyle hanlığın merkezdeki en üst düzey idari bürolarından biri olan Merkez Sekreterliğinin¹⁷ (Zhongshu 中書省) Sol ve Sağ Nazırlıkları¹⁸ (Zuoyoubu 左右部) ve Muhtelif Bölgeler Merkez Nakliyecilik İdaresinin (Zhulu Duzhuanyunshi 諸路都轉運使) yönetimi Ahmed'e verildi. Böylece devletin önemli mali ve vergi işleri onun idaresine verilmiş oldu¹⁹. Ahmed maliye nazırı olarak atandıktan sonra

Rachewiltz - Hok-lam Chan - Hsiao Ch'i-ch'ing - Peter W. Geier - May Wang - Harrassowitz Verlag, Weesbaden 1993, s. 539. A. Konstantin d'Ohsson, *Moğol Tarihi*, çev. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınlar, İstanbul 2008, s. 228.

- 15 Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, çev. Işık Ergüden - Z. Zühre İlkelen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, s. 191.
- 16 Tu Ji 屠寄, *Moğol Tarihi Kayıtları-Mengwuer Shiji 蒙兀兒史記*, C XVIII, Pilingtushi 毗陵屠氏, 1934, s. 1.
- 17 Kubilay Hanlığı'nda devletin en üst düzey idari büroları Merkez Sekreterlik, Askerî İşler Dairesi ve Teftiş Bürosu idi. Bunlardan Merkez Sekreterlik, Kubilay Han'ın Zhongtong devresinin ilk yılı (1260) nisan ayında tesis edilmiştir. Merkez Sekreterliği vergilerden (maliyeden), çalışanlardan, törenlerden, savaşlardan, hukuktan ve kamu işleri gibi tüm idari işlerden sorumludur. Bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 4, s. 63.
- 18 *Yuan Yılığ* bölüm 85'te yer alan bilgilere göre, Kubilay Hanlığı'nda Merkez Sekreterliğine doğrudan bağlı toplam altı nazırlık bulunmaktadır. Bunlar Maliye Nazırlığı (Hubu 戶部), Tören Nazırlığı (Libu 禮部), İşgücü Nazırlığı (Gongbu 工部), Harbiye Nazırlığı (Bingbu 兵部), Adalet Nazırlığı (Jingbu 刑部) ve Kamu İşleri Nazırlığı (Libu 吏部)'dır. Bu altı nazırlık hanlığın kurulduğu ilk dönemlerde Sol ve Sağ Nazırlık olarak iki kol altında toplanmışken, sonraki süreçlerde dörde, altıya, tekrardan iki kola ayrılmıştır. Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 13. yılına (1276) gelindiğinde altı nazırlığın her biri birer bağımsız kurum olarak tesis edilmiştir (*Yuan Yılığ*, s. 2126). Bu tarihten itibaren altı nazırlık Merkez Sekreterliği'ne bağlı olarak Hanlığı'nın son dönemine kadar bu şekilde yürürlükte kalmıştır. Tarafımızdan Merkez Sekreterliği'ne bağlı altı nazırlıktan biri olan Maliye Nazırlığı hakkında doktora tezi çalışması yapılmıştır. Bk. Şirinay Aziz, “*Yuan Tüzüğü Maliye Nazırlığı Bölümü*” *İşığında Kubilay Hanlığı'nda Mali Yapı (1260-1368)*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2024.
- 19 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 205, s. 4558. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3260. Tu, *age.*, C XVIII,

Kubilay Han'ın desteğiyle bir dizi mali reformları gerçekleştirdi. Bunlardan ilki madenlerin işletilmesi ve tekelleştirilmesi idi. Ahmed, ertesı yıl (1263) Çin'in orta kısımlarında bulunan Henan 河南 eyaletinin Junzhou²⁰ 鉤州, Xuzhou²¹ 徐州 ve diğer bölgelerindeki demir madenlerini işletmek üzere kendisine ruhsatname verilmesini arz etti. Bunun yanı sıra Tören Nazırlığının²² (Libu 禮部) bakanı²³ (Shangshu 尚書) Mayuehenai'nin²⁴ (馬月合乃; 1216-1263) 3000 haneye liderlik edip demir eritme işlerini yürütmesi hakkında Han'a rapor sundu. Böylece her sene 1.037.000 jin²⁵ 斤 (663.680 kg) demir eritildi ve bu demirlerden 200.000 tane tarım aleti üretildi. Bunun mukabilinde üretilen bu demirler yaklaşık 40.000 dan/shi²⁶ 石 (3.360.000 lt) tahılla değiştirildi ve tahıllar saraya (merkeze) nakledildi²⁷.

s. 1. *Yuan Yıllığı*, *Yeni Yuan Yıllığı* ve *Moğol Tarihi Kayıtları* adlı kaynak eserlerde yer alan bu bilgiler Igor de Rachewiltz, Ch'i T'ang ve diğerlerinin yaptığı çalışmalarda da kullanılmıştır. Bk. Rachewiltz, *age.*, s. 540. Ch'i T'ang, *Moğol Sülâlesi Devrinde Türk ve İslâm Dünyası ile Temasta Bulunan Şahsiyetler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1970, s. 392. Sun Pengpeng 孙朋朋-Zhou Baoping 周保平, “Kubilay Hanlığı'nda Merkezın Finansal Karar Alma ve İşletme Mekanizmalarının Evrimi-Yuan Shizu Chao Zhongyang Caizhengüece Yu Yunxingjizhi Zhi Yanbian 元世祖朝中央财政决策与运行机制之演变”, *Henan Daxue Xuebao* 河南大学学报, C LXIII/S. 5, 2023, s. 67.

20 Çin'in Henan eyaletinde yer alan Yuzhou 禹州 şehridir. Bk. Qiu, *age.*, s. 871.

21 Çin'in Jiangsu 江蘇 eyaletinde yer alan Xuzhou 徐州 şehridir. Bk. Qiu, *age.*, s. 677.

22 Tören Nazırlığı, bütün saray törenleri, toplantı, ziyafet ve kurbanları düzenlemek, imparatora hediye/haraç sunma usullerini idare etmek, Konfüçyüs memurluk sınavı ve dinî kurumları düzenlemekten sorumludur. Bk. Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 85, s. 2136.

23 Nazırlığın en üst düzey yöneticisidir. Bk. Yu Lunian 俞鹿年, *Çin Bürokrasisinin Büyük Sözlüğü-Zhongguo Guanzhi Dacidian* 中国官制大辞典, Heilongjiang Renmin Chubanshe 黑龙江人民出版社, Haerbin 哈尔滨 1992, s. 402.

24 Mayuehenai'nin Çince adı Zheng Qing 正卿'dir. Menşe itibarıyla Öngüt boyuna mensuptur. Memuriyet ünvanında at (Ma 馬) imi bulunduğundan sülale adı da “Ma” olmuştur. Mayuehenai, Moğol İmparatorluğu ve Kubilay Hanlığı Dönemi'nde önemli görevleri üstelenmiştir. Mayuehenai 1263 tarihinde 48 yaşında hastalanıp ölmüştür. Mayuehenai'nin tezkeresi için bk. Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 134, s. 3244-3246. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 149, s. 2521-2522.

25 “Jin” ağırlık ölçü birimidir. Kubilay Hanlığı'nda 1 jin=640 gram idi. Bk. Dai Matsui, “Mongol Globalism Attested by the Uigur and Mongol Documents from East Turkestan”, *Studies in the Humanities Cultural Sciences*, S. 22, 2009, s. 37.

26 “Dan/Shi” hacim ölçü birimidir. Kubilay Hanlığı'nda 1 dan/shi=84 litre idi. Bk. Dai Matsui, *agm.*, s. 38.

27 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 5, s. 92; Bölüm 205, s. 4558. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3260.

Ahmed'in mali reformlarından bir diğeri ise devletin önemli gelir kalemleri olan vergiler hakkında düzenlemelerin yapılmasıydı. Kubilay Han'ın Zhongtong devresinin 4. yılı (1263) Ahmed ve diğer devlet bakanlarının tavsiyesi üzerine Kubilay Han, başkentte ticaretle uğraşan imtiyazlı haneler yanı sıra hükûmet tarafından sağlanan altın ve gümüş sermaye ile ticaret yapanların (yani burada “ortak tüccarlardan”²⁸ bahsedilmektedir) vergi idarelerine gidip vergi ödemeleri ve yanlarında ticaret ruhsatı taşımaları gerektiğini, aksi takdirde vergi kaçakçılığı yapmış sayılacağını emretti. Kubilay Hanlığı'nda alım satım (ticaret) vergisi (Shangshui 商稅) 1/30 oranında alınıyordu²⁹. Böylece Ahmed'in önerisi üzerine yayınlanan bu ferman ile vergi kaçakçılığı yapmaya çalışan imtiyazlı haneler vergiye tabi tutuldu ve devletin önemli gelir kalemlerinden biri olan alım satım vergisinin oranı da net bir şekilde belirlenmiş oldu.

Ahmed'in mali açıdan bir başka önerisi ihtiyaç ürünlerinin devlet tekeline alınması ve vergiye tabi tutulmasıydı. Dönemin önemli kaynak eserlerinden biri olan *Yuan Tüzüğü*'nde (Yuan Dianzhang 元典章) yer alan kayıtlara göre Kubilay Hanlığı'nda devlet gelirlerinin en büyük kısmını tuzdan alınan vergi (Yanke 鹽課) oluşturuyordu³⁰. *Yuan Yılığ*'i'nde da devlet gelirlerinin yaklaşık 8/10'ini tuzdan alınan verginin oluşturduğu kayıtlıdır³¹. Ayrıca Marco Polo da *Seyahatnamesi*'nde, tuzun en çok gelir sağlayan ürün olduğunu bahsetmekle birlikte Yunnan eyaleti ve Manzi'de 蠻子 (Güney Çin) tüm ülkenin tuz ihtiyaçlarını karşılayabilecek tuz yataklarının bulunduğunu, burada büyük ölçüde üretilen tuzun başka bölgelere satıldığını ve tuzdan alınan verginin hükümdar için zengin bir gelir kaynağı oluşturduğunu izah etmektedir³². Dolayısıyla Ahmed, tuzu devlet tekeline alarak devlet gelirlerini

Tu, *age.*, C XVIII, s. 1. Rossabi, *age.*, s. 176. Rachewiltz, *age.*, s. 540-541. Ch'i, *agt.*, s. 392.

28 “Ortak tüccarlar” (Wotuo 斡脫) hakkında tarafımızdan hazırlanan şu makaleye bk. Şirinay Aziz, “Moğol İmparatorluğu'nda Ortak Tüccar Uygulaması ve Ortak Tüccar Uygulamasının Ming Hanedanı Döneminde Sona Erişi”, *Medeniyet Kültürel Araştırmaları Belleteni*, C II/S. 3, Aralık 2022.

29 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 94, s. 2397. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 73, s. 1620. Sun-Zhou, *agm.*, s. 67. Yang Zhijiu 杨志玖-Yang Dehua 杨德华, “Yuandai Huizu Zaxiang Ahema Xinlun 元代回族宰相阿合马新论”, *Huizu Yanjiu* 回族研究, S. 1, 1995, s. 14.

30 Anonim, *Yuan Tüzüğü-Yuan Dianzhang*元典章, haz. Hong Jinfu 洪金富, Zhongyang Yanjiuyuan Lishi Yuyan Yanjiusuo 中央研究院歷史語言研究所, Taiwan Taibei 臺灣台北 2016, s. 811. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 94, s. 2386. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 71, s. 1599.

31 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 170, s. 4001.

32 Polo, *age.*, s. 305.

arttırmak için Han'a önerilerde bulundu. Bunun için Ahmed, Kubilay Han'ın Zhiyuan 至元 devresinin ilk yılı (1264) ocak ayında Han'a rapor sundu³³. Sunulan raporda Çin'in Shanxi eyaletinde bulunan Taiyuan'daki³⁴ 太原 halkın küçük tuz madenlerinden tuz üretilip huduttan geçerek diğer eyalet halkına sattığı, fiyatın ucuz olmasından dolayı halkın bu tuzu satın alıp kullandığı, durum böyle olunca Jiezhou'da³⁵ 解州 (burada üretilen tuz hükûmete aitti) üretilen tuzun satılmadığı, her sene tuzdan elde edilen gelirin azalarak sadece 7500 liang³⁶ 兩 gümüş olduğu, dolayısıyla bu seneden itibaren tuzdan elde edilen gelirin 5000 liang daha artırılması gerektiği, Budist haneler, Taoist haneler, askerî haneler, zanaatkar haneler gibi hangi haneden olursa olsun fark etmeksizin herkesten eşit oranda vergi alınması gerektiği ve bununla birlikte halka kolaylık sağlamak için halkın kendi ürettikleri tuzun kullanımına izin verilmesi gerektiği gibi konular kayıtlıydı. Aynı sene (1264) ağustos ayında³⁷ Merkez Sekreterliğinin Sol ve Sağ Nazırlıkları yürürlükten kaldırılınca Ahmed Merkez Sekreterliğinde görevli dört başnazır yardımcısından³⁸ (Pingzhang Zhengshi 平章政事) biri olarak atandı³⁹.

Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 3. yılı (1266) ocak ayına gelindiğinde Devlet Maliye İdaresi (Zhiguoyongshisi 制國用使司) tesis edilirken, Ahmed bu idarenin

33 *Yuan Yılığ*, *Ahmed Tezkeresi* bölüm 205'te ocak ayı olarak kaydedilen bu tarih (*Yuan Yılığ*, s. 4558), *Yuan Yılığ*, *Kubilay Han Monografisi* 2 bölüm 5'te temmuz ayı olarak kayıtlıdır (*Yuan Yılığ*, s. 97). *Yeni Yuan Yılığ*, *Ahmed Tezkeresi* bölüm 223'te bu tarih ocak ayı olarak kayıtlıyken (*Yeni Yuan Yılığ*, s. 3260), *Yeni Yuan Yılığ*, *Kubilay Han Monografisi* 2 bölüm 8'de ise hangi ay olduğuna ilişkin bir bilgi yer almamaktadır (*Yeni Yuan Yılığ*, s. 65).

34 Çin'in Shanxi 山西 eyaletinin Taiyuan şehridir. Bk. Qiu, *age.*, s. 1085.

35 Çin'in Shanxi eyaletinde bulunan Yuncheng 運城 şehrinin güneybatısında yer almaktadır. Bk. Qiu, *age.*, s. 937.

36 "Liang" Kubilay Hanlığı'nda bir çeşit para birimidir. 1 liang=1 guan'a eşittir.

37 *Yuan Yılığ*, *Ahmed Tezkeresi* bölüm 205'te ağustos ayı olarak kaydedilen bu tarih (*Yuan Yılığ*, s. 4558), *Yuan Yılığ*, *Kubilay Han Monografisi* 2 bölüm 5 (*Yuan Yılığ*, s. 100), *Yeni Yuan Yılığ*, *Ahmed Tezkeresi* bölüm 223 (*Yeni Yuan Yılığ*, s. 3260) ve *Yeni Yuan Yılığ*, *Kubilay Han Monografisi* 2 bölüm 8'de (*Yeni Yuan Yılığ*, s. 66) kasım ayı olarak kayıtlıdır.

38 Merkez Sekreterliğinin bünyesinde bulunan bir memuriyettir. Bu memuriyet genelde kendisinden üst kademede bulunan sağ kanat ve sol kanat başnazırlara (Chengxiang 丞相) yardımcı olmak üzere tesis edilmiştir. Bu memuriyet devletin önemli askerî ve idari işlerinden sorumludur. Merkez Sekreterlik bünyesinde toplam dört başnazır yardımcısı görevlidir. Bk. Yu, *age.*, s. 212.

39 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 205, s. 4558. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3260. Tu, *age.*, C XVIII, s. 1. Rachewiltz, *age.*, s. 541. Ch'i, *agt.*, s. 392-393. Yang-Yang, *agm.*, s. 13.

baş idarecisi⁴⁰ (Lingshi 領使) olarak atandı⁴¹. Devlet Maliye İdaresi devlet bütçesinin düzenlenmesinden sorumlu bir kurumdu⁴². Böylece Ahmed'in bu kurumun en üst yöneticisi yani baş idarecisi olarak devletin maliyesinden sorumlu tutulduğunu görüyoruz. Ahmed bu göreve atandıktan kısa bir süre sonra tekrar Han'a raporlar sunarak maliye ile ilgili bazı önerilerde bulundu. Ahmed'in Han'a sunduğu raporlardan ilki şöyleydi:

“Dongjing'den⁴³ 東京 her sene vergi olarak toplanan kumaşlar kullanılamayacak kadar kalitesiz olduğundan bu kumaşlarla artık koyun satın alıyoruz. Ayrıca Zhending⁴⁴ 眞定 ve Shuntian'daki⁴⁵ 順天 standarda uygun olmayan altın ve gümüş külçelerinin tekrardan yapılması gerekmektedir. Bieqiechi⁴⁶ 别怯赤 Dağ'ında asbest vardır. Kumaş olarak dikilip kullanıldığında yanmaz. Lütfen madenlerin işletilmesi için yetkililer gönderin”.

Ahmed'in sunduğu bir diğer rapor da Kubilay Han'ın düzenli harcamalar yapması gerektiği hakkında olup, raporda: “Devletin giderleri pek çoktur. Bu sene imparator hazretleri siz başkente gelişinizden bu yana 4000 ding⁴⁷ 錠 para sarf ettiniz. Böyle devam ederse gelecek sene masrafları karşılayamayız. Planlı ve idareli kullanmakta fayda vardır.” olarak kayıtlıdır. Ahmed'in bu tarihte sunduğu son raporu ise kasım ayında sunulmuş olup, şöyleydi: “Huanzhou⁴⁸ 桓州 vadisinde bulunan gümüş madenlerinden 16.000 jin (10.240 kg) gümüş çıkarıldı. Her 100

40 İdarenin en üst yöneticisidir. Bk. Charles O. Hucker, *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Southern Materials Center, INC., Taipei 1985, s. 313.

41 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 6, s. 109; Bölüm 205, s. 4558. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 8, s. 67; Bölüm 223, s. 3260. Tu, *age.*, C XVIII, s. 1. Rachewiltz, *age.*, s. 541. Ch'i, *agt.*, s. 393. Yang-Yang, *agm.*, s. 13.

42 Hucker, *age.*, s. 160.

43 Çin'in Henan eyaletinde bulunan Kaifeng 開封 şehridir. Bk. Qiu, *age.*, s. 438.

44 Çin'in Hebei 河北 eyaletinin Zhending 眞定 ilçesidir. Bk. Qiu, *age.*, s. 649.

45 Çin'in Hebei eyaletinin Baoding 保定 şehrinde. Bk. Qiu, *age.*, s. 862.

46 Çin'in Sichuan 四川 eyaletinde bulunan Shimian 石棉 ilçesinin güneydoğusunda yer almaktadır. Bk. Qiu, *age.*, s. 371. “Asbest” Çince “Shimian 石棉” demektir. Muhtemelen burada asbest bulunduğu için yer adı olarak kullanılmıştır.

47 “Ding” Kubilay Hanlığı'nda bir çeşit para birimidir. 1 ding=50 guan'a eşittir.

48 Çin'in İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nde yer alan Zhenglanqi'nin 正藍旗 kuzeybatısındadır. Bk. Qiu, *age.*, s. 651.

jin'den (64 kg) 3 liang gümüş ve 25 jin (16 kg) kalay üretilebilir. Dolayısıyla maden işletmek için harcanan masraflar çıkarılan kalayların satılması yoluyla telafi edilebilir.”. Sonuçta Ahmed’in sunduğu bu önerilerin hepsi Kubilay Han tarafından kabul edildi⁴⁹. Ahmed bu mali reformlar ile vergi olarak alınacak ürünlerin kalitesini yükseltmeyi, gereksiz masraflardan kaçınmayı, madenleri düzgün bir şekilde işletmeyi ve madenler işletilirken devletten bütçe istemeyip çıkarılan madenler ile masrafları karşılamayı hedeflemiştir. Bu mali reformlar Kubilay Han’ın hoşuna gitmiş olmalıdır ki onun sunduğu tüm öneriler Han tarafından kabul edilmiştir.

Kubilay Han’ın Zhiyuan devresinin 7. yılı (1270) ocak ayına gelindiğinde Devlet Maliye İdaresi yürürlükten kaldırılarak yerine İdari İşler Sekreterliği⁵⁰ (Shangshusheng 尚書省) tesis edildi ve Ahmed bu kurumun idari işler müdürü⁵¹ (Pingzhang Shangshushengshi 平章尚書省事) olarak tayin edildi⁵². İdari İşler Sekreterliği devlet işlerini yürütmek yanı sıra maliye ile ilgili işlerden de sorumlu bir kurumdur⁵³. Böylece Ahmed’in hem idari hem de mali işlerden sorumlu olduğunu, ayrıca ne zaman önemli bir kurum tesis edilirse onun her zaman kurumun en üst kademesinde yer aldığını görüyoruz.

Ahmed kendisi zeki, becerikli ve hoş konuşmayı bilen biriydi. Devlet ekonomisini hızlı bir şekilde kaldırmak ve güçlendirmek isteyen Kubilay Han, Ahmed’in

49 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 205, s. 4558. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3260. Tu, *age.*, C XVIII, s. 1. Rachewiltz, *age.*, s. 541. Ch’i, *agt.*, s. 393.

50 İdari İşler Sekreterliği, Kubilay Hanlığı’nda zaman zaman tek başına ayrı bir kurum olarak tesis edilirken, zaman zaman ise Merkez Sekreterliğine ilhak edilmiştir. Kubilay Han’ın Zhiyuan devresinin 7. yılı (1270) tesis edilen bu kurum ertesi yıl (1271) Merkez Sekreterliğine ilhak edilmiştir (*Yuan Yılığ*, s. 139). 24. yılı (1287) şubat ayında, İdari İşler Sekreterliği Merkezi Sekreterliğinden ayrılarak ayrı bir kurum hâlinde tekrar tesis edilmiştir (*Yuan Yılığ*, s. 296). Ancak 28. yılı (1291) mayıs ayına gelindiğinde İdari İşler Sekreterliği tekrar yürürlükten kaldırılmıştır (*Yuan Yılığ*/s. 347). İdari İşler Sekreterliği, İmparator Kayşan’ın Zhida 至大 devresinin 2. yılı (1309) ağustos ayında tekrar tesis edilerek maliye işlerinden sorumlu tutulmuştur (*Yuan Yılığ*, s. 514). 4. yılı (1311) ocak ayına gelindiğinde ise imparator Kayşan’ın ölümüyle İdari İşler Sekreterliği yürürlükten kaldırılmış ve bir daha tekrar tesis edilmemiştir (*Yuan Yılığ*, s. 537).

51 İdarenin yönetiminden sorumludur. Bk. Hucker, *age.*, s. 386.

52 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 7, s. 127; Bölüm 205, s. 4558. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 8, s. 72; Bölüm 223, s. 3261. Tu, *age.*, C XVIII, s. 1. Rachewiltz, *age.*, s. 543. Ch’i, *agt.*, s. 393. Sun-Zhou, *agm.*, s. 68.

53 Yu, *age.*, s. 200.

zeki ve nâtik olmasından oldukça etkilenmiş ve ona siyasi yetkiler vermişti. Ayrıca Ahmed'in sunduğu önerileri kabul etmeyen kimse yoktu. Halk ta onun çok müstebit biri olduğunu henüz bilmiyordu. Bunun üzerine Merkez Sekreterliğinin sağ kanat başnazırı⁵⁴ (Chengxiang 丞相) Hantum⁵⁵ (An Tong 安童; 1245-1293), Ahmed'e uzun bir süre hoşgörülü davrandıktan sonra Kubilay Han'a rapor sundu. Hantum sunduğu raporunda İdari İşler Sekreterliği, Askerî İşler Dairesi⁵⁶ (Shumiyuan 樞密院) ve Teftiş Bürosunun⁵⁷ (Yushitai 御史臺) aslında nizamnameye göre önemli işlerde karar alırken önce kendisi ve diğer devlet bakanları ile müzakere edip akabinde ise Han'a rapor sunması gerektiğini, fakat Ahmed'in görev yapmakta olduğu İdari İşler Sekreterliğinin işleri hiç müzakere etmeksizin direk Han'a rapor olarak sunduğunu ve bunun nizamnameye aykırı olduğunu arz etti. Buna cevaben Kubilay Han: "Senin söylediklerin doğru. Ben Ahmed'e güveniyorum, fakat o nasıl böyle bir şey yapmaya cesaret edebilir! Onun (Ahmed) sizlerle müzakere etmemesi doğru değildir. Senin söylediğin gibi olsun" dedi. Başnazır Hantum yine Ahmed'in idaresindeki memurların birçoğunun beceriksiz olduğunu, dolayısıyla bu memurların yaptıkları işlerin değerlendirilmesi ve denetlenmesi gerektiğini, böylece bu memurların gerçekten becerikli olup olmadığının ortaya çıkacağını Han'a rapor etti. Anlaşıldığı üzere Ahmed kendi güvendiği veya yakınlarını

- 54 Merkez Sekreterlik bünyesinde en üst kademede Merkez Sekreterlik başkatibi (Zhongshuling 中書令) bulunmaktadır. Başkatibin emri altında bir sol kanat başnazır (Zuo Chengxiang 左丞相) ve bir sağ kanat başnazır (You Chengxiang 右丞相) bulunmaktadır. Bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 85, s. 2121.
- 55 *Yuan Yılığ* ve *Yeni Yuan Yılığ*'nda yer alan bilgilere göre Hantum, Cengiz Han'ın en önemli komutanlarından biri olan Mukali'nin (Muhuali 木華黎) dördüncü kuşak torunudur. Celayır kabilesinden olan Hantum genç yaşından itibaren Kubilay Han'ın yanında ona hizmet etmiştir. Hantum, maliye nazırı Ahmed'in yaptıkları adaletsizlikleri Han'a rapor olarak sunmaktan çekinmemiştir. Ancak onun sunduğu raporlar Kubilay Han tarafından çok ciddiye alınmamıştır. Hantum 1293 tarihinde 93 yaşında ölmüştür. Hantum'un tezkeresi için bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 126, s. 3081-3084. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 119, s. 2219-2221.
- 56 Askerî İşler Dairesi ordu birlikleri, devlet savunması, saray muhafız birlikleri, askerî seferler, kuşatmalar, sınır bölgelerinin savunması, ordu birliklerinin gözden geçirilmesi ve gönderilmesi, askerî başarılar sonunda rütbelerin verilmesi (askerî atama ve yükseltme) gibi işlerle ilgileniyordu. Bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 86, s. 2155.
- 57 Teftiş Bürosu hanlık sahasındaki bütün memurları teftiş etme yetkisine sahipti. Memurların görevlerini yerine getirip getirmediğini, suiistimal edip etmediğini, Han'ın yarıklarının uygulanıp uygulanmadığını denetleme, geniş soruşturma ve gözetme yetkisine sahipti. Bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 86, s. 2177.

keyfi bir şekilde devletin önemli kademelerine tayin ediyor ve tayin ederken de hiçbir zaman Kamu İşleri Nazırlığı⁵⁸ (Libu 吏部) veya Merkez Sekreterliğine danışmıyordu. Kubilay Han, başnazır Hantum'un teklifini kabul ederek Ahmed'i denetlemek için yetkililer gönderdi. Ahmed bunun karşılık: "İster büyük ister küçük işlerin hepsi benim yönetimime verildi. Dolayısıyla kullanacağım kişileri kendim seçmeliyim." diye cevap verdi. Ahmed'in verdiği bu cevap üzerine başnazır Hantum, Han'a rapor sunarak bundan sonra kendisine sadece üst vilayetlerin idarecisi⁵⁹ (Shanglu Zongguan 上路總管) görevinin verilmesini ve ağır cezalandırmalardan sorumlu tutulmasını, geri kalan işlerin hepsinden Ahmed'in sorumlu tutulmasını ve böylece adaletin eninde sonunda ortaya çıkacağını söyledi. Kubilay Han onun bu teklifini kabul etti⁶⁰.

Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 8. yılı (1271) temmuz ayına gelindiğinde Ahmed, Han'a rapor sunarak Taiyuan bölgesinde tuzdan alınan verginin yıllık kota olarak 1000 ding para olacak şekilde artırılması hakkında arızda bulundu⁶¹. 9. yılı (1272) ocak ayında İdari İşler Sekreterliği, Merkez Sekreterliğine ilhak edildiği zaman Ahmed Merkez Sekreterliğinin başnazır yardımcısı olarak tayin edildi⁶². 10. yılı (1273) Ahmed en büyük oğlu Hüseyin'i (Huxin 忽辛) Hanbalık'ın idarecisi ve Daxingfu'nun⁶³ 大興府 valisi olarak atadı⁶⁴. Başnazır Hantum, Ahmed'in

58 Kamu İşleri Nazırlığı, tüm memurların seçimi ve atanmasına ilişkin düzenlemelerden, yardımcı memurların naklinden, ünvanların verilmesinden ve memur kademelerinin değerlendirilmesine ilişkin yöntemlerden sorumludur. Bk. Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 85, s. 2126.

59 Kubilay Hanlığı'nda taşra teşkilatında tesis edilen idari birimler büyükten küçüğe doğru eyalet (Xingsheng 行省), vilayet (Lu 路), sancak (Fu 府), kaza (Zhou 州), nahiye (Xian 縣) vb. idi. Vilayetler, Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 20. yılına (1283) gelindiğinde 100.000 haneden fazla olanlara âla vilayet (Shanglu 上路), 100,000 haneden az olanlara ise edna vilayet (Xialu 下路) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bk. Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 91, s. 2316.

60 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 205, s. 4558-4559. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3261. Rachewiltz, *age.*, s. 543. Ch'i, *agt.*, s. 393-394. Sun-Zhou, *agm.*, s. 67.

61 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 7, s. 136; Bölüm 205, s. 4559. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3261. Ch'i, *agt.*, s. 394.

62 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 7, s. 139; Bölüm 205, s. 4559. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 8, s. 76; Bölüm 223, s. 3261. Tu, *age.*, C XVIII, s. 2. Rachewiltz, *age.*, s. 544. Ch'i, *agt.*, s. 395.

63 Çin'in Pekin şehrinde yer almaktadır. Bk. Qiu, *age.*, s. 38.

64 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 205, s. 4559. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3261. Rachewiltz, *age.*, s. 545. Ch'i, *agt.*, s. 395.

gün geçtikçe kendi başına buyruk hareket ettiğini görünce onun hakkında Han'a tekrar rapor sundu. Sunulan raporda Ahmed'in devletin mali yönetimini kendi tekeline aldığını, saraylar inşa ettirdiğini, Hanbalık'ın idarecisinden onun emri altındakilere kadar olan yetkililerin çoğunun beceriksiz olduğunu ve onların yerine yenilerinin seçilmesi gerektiğini arz etti⁶⁵. Kısa bir süre sonra Hantum yine Han'a rapor sunarak Ahmed ve diğerlerinin bulunduğu mevkiilerden istifade ederek ticari işlerle uğraştığını, amaçlarının ise ülkenin zenginliklerini yağmalamak olduğunu, bunun halka ciddi bir şekilde zarar verdiğini ve fakir halkın bu durumu şikâyet etmeye cesaret edemediğini bildirdi. Bundan haberdar olan Ahmed: "Bunu kim söylediyse onunla sarayda münakaşa edelim." diye cevapladı. Daha sonra Askerî İşler Dairesi, Ahmed'in oğlu Hüseyin'in bu büroya atanması hakkında Han'a rapor sundu. Ancak Kubilay Han, Hüseyin'in bir iş adamı olduğunu, dolayısıyla onun bu kuruma atanmasının uygun olmadığını söyleyerek bu teklifi reddetti⁶⁶.

Devlet için gelir sağlayabilecek ürünler daha sonraki dönemlerde de devlet tekelinde tutulmaya devam edildi. Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 12. yılı (1275) şubat ayında Ahmed yine Kuzey Çin'de tuz ve ilaç maddelerinin devlet tekeline alınması, halkın kendi aralarında bunları alıp satmalarının yasaklanması gerektiğini Han'a önerdi ve Han bu öneriyi kabul etti. 1275 yılında Güney Çin'e sefer düzenleyerek Gök Irmak'ı geçtiği sırada Kubilay Han, tıpkı Kuzey Çin'de olduğu gibi Güney Çin'de de tuz ve ilaç maddelerinin devlet tekeline alınması, Güney Song Hanedanı (1127-1279) kâğıt parası olan Jiaozi 交子 ve Huizi'nin 會子 Kubilay Hanlığı'nın kâğıt parası olan Zhongtong Parası (Zhongtong Yuanbaochao 中統元寶鈔) ile değiştirilmesi gerektiği hakkında Ahmed ve diğer danışmanlarına danıştı. Müzakere sonrası Güney Song Hanedanı kâğıt paralarının kullanımdan kaldırılarak Kubilay Hanlığı kâğıt parası ile takas edilmesi gerektiği kararlaştırıldı⁶⁷.

65 Başnazır Hantum'un Ahmed hakkında Kubilay Han'a sunduğu bu rapor "Yuan Yıllığı. Ahmed Tezkeresi" bölüm 205'te Zhiyuan devresinin 10. yılı (1273) olarak kayıtlıken (*Yuan Yıllığı*, s. 4559-4560), *Yuan Yıllığı*, *Kubilay Han Monografisi* 4 bölüm 8'de ise 11. yılı (1274) kasım ayı olarak kayıtlıdır (*Yuan Yıllığı*, s. 158).

66 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 205, s. 4560. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3261. Rachewiltz, *age.*, s. 545. Ch'i, *agt.*, s. 395.

67 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 205, s. 4560. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3261-3262. Tu, *age.*, C XVIII, s. 2. Rachewiltz, *age.*, s. 545. Ch'i, *agt.*, s. 395-396.

Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 12. yılı (1275) eylül ayında⁶⁸, Ahmed ve diğer devlet bakanları elde edilen gelirlerin ordu için harcanmasından dolayı gelirlerin yetersiz kaldığını düşünerek Han'a rapor sundular. Sunulan raporda ülkenin dokuz farklı yerinde tekrar Merkez Nakliyecilik İdaresinin (Duzhuanyunsi 都轉運司) tesis edilmesi, vergi miktarlarının artırılması, demir madenlerinin devlet tekeline alınarak düzenli bir şekilde işletilmesi, halk arasında bakır aletler üretiminin yasaklanmasıyla ilgili öneriler yer alıyordu. Kasım ayına gelindiğinde Ahmed tekrar Han'a rapor sunarak muhtelif bölgelerdeki 11 farklı yerde daha Nakliyecilik İdaresi (Zhulu Zhuanyunsi 諸路轉運司) tesis edilmesi gerektiğini arz etti⁶⁹. Böylece Nakliyecilik İdaresinin tesis edilmesiyle birlikte başkent için gereken tahıllar Güney Çin'den Kuzey Çin'e nakledildi. Bunun yanı sıra muhtelif bölgelerden toplanan çeşitli vergilerin, saray ve ordu için gereken malzemelerin de başkente nakledilmesi daha da kolaylaştı.

Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 15. yılı (1278) ocak ayında Xijing'de⁷⁰ 西京 kıtlık yaşandığı zaman Kubilay Han halka içtimai yardımda bulunarak onlara 10.000 dan (840.000 lt) darı dağıttı ve Ahmed'e kıtlığı önlemek için ambarlara büyük miktarda hububat toplamasını emretti. Bu tarihte Ahmed yine: “Bundan sonra Teftiş Bürosu'nun Merkez Sekreterliği'ne haber vermeksizin depodan sorumlu yetkilileri çağırmasına, depolardaki para ve mal sayısının araştırılmasına izin vermemeli. Merkez Sekreterliği'nin toplantısına katılmayanlar cezalandırılmalı.” diye Han'a rapor sunarak Teftiş Bürosuna baskı yaptı⁷¹. Böylece Ahmed'in Merkez Sekreterliği bünyesinde başnazır yardımcısı olarak görev yaptığı süreçte diğer kurumların kendi yetki alanına müdahale etmesine izin vermediği görüyoruz. Bu durumda Ahmed'in kendi prestijini arttırmak, yetki alanını güçlendirmek, kendi yakınlarını devletin yetkili kademelerine getirmek ve sahip olduğu makam sayesinde kâr elde etmek gibi düşüncelerinin olduğunu da söyleyebiliriz.

68 Ahmed'in devlet gelirlerini arttırmak için Han'a sunduğu bu rapor *Yuan Yılığ*, *Ahmed Tezkeresi* bölüm 205 (*Yuan Yılığ*, s. 4560) ve *Kubilay Han Monografisi* bölüm 8'de Kubilay Han'ın Zhiyuan devresinin 12. yılı (1275) olarak kayıtlıken (*Yuan Yılığ*, s. 169), *Yeni Yuan Yılığ*, *Ahmed Tezkeresi* bölüm 223'te ise 13. yılı (1276) olarak kayıtlıdır (*Yeni Yuan Yılığ*, s. 3262).

69 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 8, s. 169-170; Bölüm 205, s. 4560. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3262. Tu, *age.*, C XVIII, s. 2.

70 Çin'in Shanxi eyaletinin Datong şehridir. Bk. Qiu, *age.*, s. 34.

71 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 10, s. 197-198; Bölüm 205, s. 4561. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3262. Ch'i, *agt.*, s. 396.

Nisan 1278 tarihinde Merkez Sekreterliğinin başnazır yardımcısı Ahmed'in idaresi altında yer alan sol kanat başvezir⁷² (Zuocheng 左丞) Çinli Cui Bin⁷³ 崔斌 (1223-1278), Ahmed'in sahip olduğu makamdan istifade ederek kendi oğlu ve akrabalarını devletin önemli mevkilerine atadığı hakkında Han'a rapor sundu. Cui Bin sunduğu raporunda Ahmed'in Mesud (Mosuhu 抹速忽) adındaki beceriksiz ikinci oğlunu darugacı olarak göreve atadığını ve ona kaplan figürlü *payza* verdiğini, diğer oğulları ve yeğenlerini ise başvezir yardımcısı⁷⁴ (Canzheng 参政), Tören Nazırlığı bakanı ve darugacı olarak önemli mevkilere tayin ettiğini, bunun yanı sıra Karşılama İdaresini⁷⁵ (Huitongguan 會同館) de kendi yetkisi altına aldığını, böylece Ahmed'in adalet prensibini çiğnediği beyan etti. Sunulan bu rapor üzerine Kubilai Han bir ferman yayımlayarak Ahmed'in göreve atadığı oğulları ve yeğenleri hepsinin görevinden azledilmesini emretti. Fakat Kubilai Han bunları hiçbir şekilde Ahmed'in suçu olarak düşünmedi. Aksine Ahmed'in elde ettiği başarılar Kubilai Han'ı çok tatmin etmiş olmalıdır ki: "...Müslümanlar arasında diğerlerine nazaran Ahmed kabiliyetli başnazır olmuştur." diyerek onu övdü⁷⁶. Ancak çok kısa bir süre sonra kasım ayı 1278 yılında Ahmed'in Hüseyin ve Hasan (Asan 阿散) adındaki oğulları eski mevkilerine tekrar getirildi⁷⁷.

Kubilai Han'ın Zhiyuan devresinin 16. yılı (1279) nisan ayında Ahmed'in görev yapmakta olduğu Merkez Sekreterliği, Han'a rapor sundu ve sunulan rapor

- 72 Sol kanat başvezir, başnazır yardımcısına yardımcı olmak üzere tesis edilen bir memuriyettir. Sol kanat başvezire eş kademe olarak sağ kanat başvezir (Youcheng 右丞) memuriyet kademesi mevcuttur. Bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 85, s. 2122.
- 73 Kubilai Han Dönemi'nde devletin önemli mevkilerinde görev alan Çinli Cui Bin, Ahmed'in devlet maliyesini idare ettiği dönemlerde Ahmed'i birçok kez Han'a şikâyet etmiştir. Cui Bin'in yaptıkları Ahmed'in çıkarlarına zarar verdiğinden Ahmed'in yaptıkları iftiralar ve suçlamalar sonucu idam edilmiştir. Cui Bin tezkeresi için bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 173, s. 4035-4038. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 183, s. 2878-2880. Tu, *age.*, C XVII, s. 1-3.
- 74 Başvezir yardımcısı, sol kanat ve sağ kanat başvezirlere yardımcı olmak üzere tesis edilen bir memuriyettir. Bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 85, s. 2122.
- 75 Karşılama İdaresi, Kubilai Han'ın Zhiyuan devresinin 13. yılı (1276) tesis edilmiştir. Bu idare Tören Nazırlığının idaresindedir. Bu idare yabancı ülkelerden Çin'e gelen haraç elçilerini karşılamak, ağırlamak ve imparator huzuruna götürmek gibi işlerden sorumludur. Bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 85, s. 2140.
- 76 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 10, s. 200-202; Bölüm 205, s. 4561. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3262. Tu, *age.*, C XVIII, s. 3. Rachewiltz, *age.*, s. 547-548. Ch'i, *agt.*, s. 396-397.
- 77 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 10, s. 206.

doğrultusunda Güney Çin’de bulunan Jiangxi 江西 eyaletinde Çay Tekelleştirme Nakliyecilik İdaresi (Quecha Yungsi 榷茶運司), Muhtelif Bölgeler Tuz Nakliyecilik İdaresi (Zhulu Zhuanyun Yanshi 諸路轉運鹽使司) ve Ticaret Vergisi İdaresi (Xuanke Tijusi 宣課提舉司) tesis edildi⁷⁸. Böylece 1279 tarihinde Güney Song Hanedanı’nın Moğollar tarafından ele geçirilmesinin ardından tıpkı Kuzey Çin’de olduğu gibi Güney Çin’de de çay, tuz, madenler ve ticaret, devletin başlıca gelir kalemleri arasında yer aldığından, Ahmed’in devlet gelirlerini artırmak amacıyla yukarıda bahsi geçen kurumların tesisi yönünde Han’a bir rapor sunduğu kanaatindeyiz. Fakat Ahmed kendisi maliye işlerinden sorumlu olması sebebiyle doğal olarak bu kurumların da yöneticisi olacaktı. Bu durumun aynı zamanda Ahmed için devlet gelirlerini artırma bahanesiyle kişisel kazanç elde etme açısından uygun bir fırsat sunduğunu da söyleyebiliriz.

Kısa bir süre sonra haziran ayı 1279 tarihinde Ahmed oğlu Hüseyin’i Merkez Sekreterliğinin sağ kanat başveziri⁷⁹ (Youcheng 右丞) olarak atayıp kademesini yükseltti. 17. yılı (1280) haziran ayına gelindiğinde devlet bakanları Ticaret Vergisi İdaresinde görev alan memur sayısının 500’den fazla olduğunu, bu idarenin halkı sömürdüğünü ve hükûmete ait paraları çaldığını, dolayısıyla bu idarenin yürürlükten kaldırılmasını Han’a rapor etti. Buna karşılık Ahmed, Teftiş Bürosundan yetkililer gelip idareyi denetleyebileceğini, bu konuda hiçbir sakıncanın olmadığını, yasaya aykırı herhangi bir durum varsa bunu doğru bir şekilde bizzat Han’a rapor edeceğini söyledi. Kubilay Han onun bu teklifini kabul etti⁸⁰. Temmuz ayına gelindiğinde Kubilay Han, Ahmed’in tavsiyesi üzerine Merkez Sekreterlik sol kanat başveziri görevine Hao Zhen 郝禎 (?-1282) ve Geng Ren 耿仁 (?-1282) adındaki

78 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 10, s. 211; Bölüm 205, s. 4561. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 10, s. 95; Bölüm 223, s. 3262. Ch’i, *agt.*, s. 397.

79 Sağ kanat başvezir, sol kanat başvezir ile birlikte başnazır yardımcısına yardımcı olmak üzere tesis edilen bir memuriyettir (*Yuan Yılığ*, s. 2122). *Yuan Yılığ*, *Ahmed Tezkeresi* bölüm 205’te yer alan bilgiye göre Ahmed’in oğlu Hüseyin, Merkez Sekreterliğinin sağ kanat başveziri olarak atanırken (*Yuan Yılığ*, s. 4561), *Yuan Yılığ*, *Kubilay Han Monografisi* 7 bölüm 10’a göre ise sol kanat başvezir olarak atanmıştır (*Yuan Yılığ*, s. 213). Kanaatimizce Hüseyin Merkez Sekreterliği’nin sağ kanat başveziri olarak atanmış olmalıdır. Çünkü bir sene sonra Merkez Sekreterliği’nin sol kanat başveziri makamına Ahmed’in tavsiyesi üzerine başkaları atanmıştır.

80 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 11, s. 224; Bölüm 205, s. 4561-4562. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3262. Ch’i, *agt.*, s. 398.

81 Hao Zhen, Kubilay Han Dönemi’nde maliye nazırı Ahmed ile iş birliği yapmış ve Ahmed’in

iki yetkiliyi atadı⁸². Böylece Ahmed *Merkez Sekreterliği* bünyesinde başnazır yardımcısı olarak görev yaparken oğlu ve yakınlarını kendi emri altındaki kademelere yerleştirdi.

Ahmed görevi sırasında kendine muhalif olan devlet bakanlarını ortadan kaldırmayı da başardı. *Yuan Yıllığı*'na göre aralık ayı 1280 tarihinde Ahmed, idari işler müdürü Arık Bai (Alibai 阿里伯) ve sağ kanat başvezir Al Timur'un (Yan Tiemuer 燕帖木兒) görev yapmakta olduğu Jianghuai⁸³ 江淮 bölgesindeki eyaletlerin mali işlerini denetlemek üzere buraya yetkililer gönderdi. Araştırma sonucu bu iki şahsın başına buyruk 800'den fazla devlet memurunun görevlerinde değişiklik yaptığı, eyalet teşkilatının sağ ve sol olarak ikiye ayrıldığı, şahsına kullandıkları devlete ait tahıl miktarının 470.000 dan (39.480.000 lt), kendi hazinelerine aktardıkları kâğıt para miktarının ise 12.000 ding olduğu, ayrıca onların Ahmed'in tavsiyesi üzerine tesis edilen Ticaret Vergisi İdaresinin yürürlükten kaldırılması konusunda teklifte bulunanlar arasında yer aldığı tespit edildi ve bu rapor olarak Han'a sunuldu. Sunulan bu rapor üzerine Arık Bai ve Al Timur ölümüne çarptırıldı⁸⁴. Muhtemelen bu iki bakan Ahmed'in tavsiyesi üzerine tesis edilen Ticaret Vergisi İdaresinin yürürlükten kaldırılması konusunda teklifte bulundukları için Ahmed onlara kin beslemiş olmalıdır ki Ahmed bu iki bakanın görev yapmakta olduğu bölgeyi denetlemiş ve işledikleri suçları Han'a rapor olarak sunmuştur. Kaçınılmaz olarak onların akıbetleri de ölümle sonuçlanmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz *Yuan Yıllığı*'nda yer alan bilgiler *Yeni Yuan Yıllığı* ve *Moğol Tarihi Kayıtları*'nda yer alan bilgilerle biraz çelişkilidir. Çünkü bu iki eserde yer alan bilgiye göre bu tarihte sağ kanat başvezir Al Temur değil, Cui Bin idi. Daha önceden bahsettiğimiz üzere Cui Bin, Ahmed'in yaptığı adaletsizlikleri Han'a rapor olarak sunmuştu. Dolayısıyla Ahmed ondan öç almak için özel olarak onun görev yapmakta olduğu Jianghuai

yardımla Merkez Sekreterlik sol kanat başveziri makamına atanmıştır. Hao Zhen, diğer sol kanat başveziri olan Geng Ren ile birlikte Ahmed'i desteklemiştir. Ahmed gibi bunlar da rüşvete düşkün ve açgözlülerdi. Bundan dolayı halk tarafından sevilmemiş ve nefret edilmiştir. Ahmed'in ölümü sonrası bu iki başvezir de yaptıklarından dolayı cezalandırılmıştır. Hao Zhen temmuz ayı 1282 tarihinde, Geng Ren ise eylül ayı 1282 tarihinde ölümüne çarptırılmıştır. Bk. Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 12, s. 244-245. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 11, s. 101.

82 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 11, s. 225. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 10, s. 97.

83 Jianghuai bölgesi, Çin'in Jiangsu eyaletinin güney kısmı, Zhejiang 浙江 ve Fujian 福建 eyaletleri, Jiangxi 江西 eyaletinin bir kısmını kapsamaktadır. Bk. Qiu, *age.*, s. 317.

84 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 11, s. 228; Bölüm 205, s. 4562. Tu, *age.*, C XVIII, s. 4. Ch'i, *agt.*, s. 398.

bölgesini denetlemek üzere yetkililer göndermiş ve Cui Bin ile Arık Bai'nin sonu ölümle sonuçlanmıştır⁸⁵. Ancak her iki kaynaktan yola çıkarak Ahmed'in kendine muhalif olan devlet bakanlarına kin beslediğini ve onları ortadan kaldıracabilecek bir güce sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum aynı zamanda onun Kubilay Han üzerinde büyük bir nüfuz elde etmiş olduğunu da göstermektedir.

Yuan Yılığ'i'na göre Ahmed kurnaz, zalim ve rüşvete düşkün biriydi. O, sadece kendi oğullarını devletin yetkili mevkilerine tayin etmekle kalmayıp kendi yakınlarını da önemli mevkilere atadı. Halka zorbalık yapıp vergi miktarlarını attırdı. Bu durum halkın evlerini terk edip göç etmelerine neden oldu. Bunun yanı sıra Ahmed, halkın şehre yakın yerlerdeki verimli tarım arazilerine veya bahçelerine el koydu. Ahmed ve onun ekiplerinin halka yaptığı zorbalıklar karşısında diğer devlet bakanları onları tenkit etmeye cesaret edemediler. Bu durumdan oldukça öfkelenen Qin Changqing⁸⁶ 秦長卿 (?-1280/1281) adındaki Çinli bir saray muhafızı⁸⁷ (Suwei 宿衛), Ahmed ve onun ekiplerinin yaptığı kötülükleri içeren bir raporu Han'a sundu. Fakat sonuçta Qin Changqing hapse atıldı ve Ahmed tarafından gönderilen hapsehane görevlisi tarafından ağzına ve burnuna ıslak kâğıt tıklarak öldürüldü⁸⁸. *Yuan Yılığ*'i'nda izah edilen bu olay *Yeni Yuan Yılığ*'i'nda geçmemektedir.

Çinli devlet bakanlarının yanı sıra, veliaht prens Zhen Jin⁸⁹ 眞金 (1243-1286) de Ahmed'den büyük bir nefret duymaktaydı. Hatta bir keresinde onun yüzüne yay⁹⁰

85 Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 10, s. 97; Bölüm 223, s. 3263. Tu, *age.*, C XVII, s. 3.

86 Qin Changqin'in doğum ve ölüm tarihi ile ilgili net bir bilginiz yoktur. Çince kaynaklarda yer alan bilgilerden onun ölüm tarihinin 1280 veya 1281 olduğunu ileri sürebiliriz. Kendisi Luoyang 洛陽'lıdır. Kubilay Han Dönemi'nde devletin önemli mevkilerine getirilmiştir. Qin Changqin, Ahmed'in yaptığı kötülükleri Kubilay Han'a rapor olarak sunduğu için Ahmed ondan nefret etmiştir. Dolayısıyla Ahmed ona iftiralara atarak onun görevinden azledilmesine ve hapse atılmasına sebep olmuştur. Qin Changqin hapisshanedeyken Ahmed'in gönderdiği gardiyan tarafından öldürülmüştür. Qin Changqin'in tezkeresi için bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 168, s. 3958-3959. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 183, s. 2882-2883.

87 Başkentte bulunan imparatorluk sarayını korumaktan sorumludur. Bk. Hucker, *age.*, s. 461.

88 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 205, s. 4562-4563. Rachewiltz, *age.*, s. 549. Ch'i, *agt.*, s. 398-399.

89 Zhen Jin, imparatoriçe Çabi'nin oğludur. Kubilay Han, Zhen Jin'i veliaht olarak ilan etmiştir. Fakat veliaht Zhen Jin, Kubilay Han'dan önce 1286 tarihinde 43 yaşında ölmüştür. Zhen Jin'in tezkeresi için bk. Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 115, s. 2888-2893. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 113, s. 2157-2161.

90 A. Konstantin d'Ohsson "Moğol Tarihi" adlı eserinde veliaht Zhen Jin'in Ahmed'in yüzüne

ile vurmuştu ve Ahmed ağzını açamayacak kadar ağır yaralanmıştı. Han, Ahmed'e ne olduğunu sorduğunda o kendisinin at tekmelemesi sonucu yaralandığını söyledi. Tam bu sırada Han'ın huzuruna gelen veliaht prens Zhen Jin, Ahmed'in yalan söylediğini fark edince onu Han'ın önünde dövdü. Ancak Kubilay Han bu olaya dair hiçbir soru sormadı. Dolayısıyla Ahmed veliaht prens Zhen Jin'den korkuyor ve ondan çekiniyordu⁹¹. Fakat Kubilay Han'ın güvenini kazanan ve Han'ın üzerinde büyük bir nüfuz elde eden Ahmed istediğini yapmaktan geri durmuyordu.

Ahmed'in kötülüğü, adaletsizliği, zalimliği, rüşvete düşkünlüğü hakkında Marco Polo *Seyahatnamesi*'nde yukarıdaki Çin yıllıklarına benzer bazı bilgileri sunmaktadır. Buna göre Ahmed maharetli ve güçlü biriydi. Büyük Han (Kubilay Han) üzerinde büyük bir nüfuz elde etmekle birlikte önemli yetkiye sahipti. Büyük Han ona oldukça güveniyor ve onun her sözünü dinliyor, böylece Ahmed istediğini yapıyordu. Tüm idari yetkileri ve görevleri dağıtma yetkisine sahip olan Ahmed, cezalandırma yetkisine de sahipti. Kendine muhalif kim varsa, haklı veya haksız olsun, gidip Han'a şikâyet ediyor ve Han: "Dilediğini yap." diyerek yetkiyi ona bırakıyordu. Ahmed böylece kendine muhalif olan ve kin duyduğu kişileri öldürmekten çekinmiyordu. Kimse Ahmed'in karşısında kendi dahil diğerlerini de savunmaya cesaret edemiyordu. Marco Polo, aynı zamanda Ahmed'in 25 oğlunun olduğunu, onların Ahmed'in sayesinde ve himayesinde devletin önemli mevkilerine atandığını, ancak onların zararlı ve kötü işler ile uğraştığını izah etmektedir. Ahmed sahip olduğu makam sayesinde büyük hazine elde etmiş durumdaydı. Göreve atanmak isteyen kim varsa Ahmed'e büyük bir rüşvet veriyor ve zengin hediyeler gönderiyordu. Ahmed görevi sırasında halka zulmediyor ve istediğini yapıyordu. Ayrıca tüm güzel kadınları kendine eş olarak alıyor veya keyfince sahip olabiliyordu. Eğer bir baba kızını Ahmed'e vermek istemiyorsa onun verdiği kısmen korku ve baskıyla, kısmen de kızı vermekle sahip olabileceği makam hırsıyla sonunda bu evliliğe ikna oluyordu⁹².

Câmiu't-Tevârih'te Ahmed'in sahip olduğu güç ve imtiyazlardan dolayı Çinli devlet bakanlarının ona suikast düzenlediği hakkında bilgiler yer almaktadır. Buna göre Ahmed ile aynı makama sahip olan Gao soyadındaki bir Çinli başnazır yardımcısı

bıçak ile vurarak yaraladığını izah etmektedir. Bk. d'Ohsson, *age.*, s. 228.

91 Reşidüddin, *age.*, C II, s. 915. Rashîd Al-Dîn, *age.*, s. 288. Ke, *age.*, s. 3263. Rachewiltz, *age.*, s. 549. d'Ohsson, *age.*, s. 228.

92 Polo, *age.*, s. 191-192. d'Ohsson, *age.*, s. 228.

(گاو فنجان/Gao Pingzhang 高平章), Ahmed'in sahip olduğu güç ve imtiyazlardan dolayı onu kıskanıyordu. Dolayısıyla Kubilay Han'ın Hanbalık'ta bulunmadığı bir yaz mevsiminde Gao Pingzhang bir grup Çinli bakanlar ile iş birliği yapıp Ahmed'e suikast düzenlemek istedi. Ahmed'in rikâbdarlarından⁹³ bir kölesi bu suikastı öğrenince Ahmed'i bilgilendirdi. Ahmed bu olayı Han'a bildirmek için hemen yola koyuldu. Ancak Gao Pingzhang ve diğerleri onun peşinden yetişti ve yolunu kesti. Bu esnada Kubilay Han tarafından gelmekte olan dört elçiyi gören Ahmed, onlara bağırarak kendisinin Han'ın huzuruna gitmek istediğini, fakat bu kişilerin kendisine izin vermediğini söyledi. Bunun üzerine Ahmed dört elçinin yardımıyla Han'ın yazlık sarayına (Kubilay Hanlığı'nda üst başkent veya "Han'ın yazlık sarayı" olarak bilinen Shangdu⁹⁴ 上都 olmalıdır) geldi. Sonra üzeri çeşitli incilerle dolu, incilerin üzerinde bir bıçak, bıçağın üzeri ise kırmızı iplerle kapatılan bir siyah tepsile Han'ın huzuruna çıktı. Han bunun ne olduğunu sorduğunda, Ahmed: "Kulunuz ben, size hizmet etmek için geldiğim ilk zamanlarda sakalım bu tepsi gibi siyahtı. Tüm gayretimle size hizmet ettiğim süreçte sakalım bu inciler gibi bembeyaz oldu. Ancak Gao Pingzhang bıçağı kullanarak sakalımı bu ipler gibi kırmızıya boyamak istiyor." diye cevap verdi ve tüm olup bitenler Han'a anlattı. Elçiler de Ahmed'in söylediklerinin doğru olduğunu kanıtlayınca Han, Gao Pingzhang'ı tutuklama emri verdi. Bunu duyan Gao Pingzhang Güney Çin sınırlarına yakın olan Xiangyangfu'ya⁹⁵ 襄陽府 (سایان فو) kaçıp gitti⁹⁶. *Câmiu't-Tevârih*'te yer alan bu olay *Yuan Yıllığı* ve *Yeni Yuan Yıllığı*'nda yer almamaktadır.

Câmiu't-Tevârih'te yer alan Ahmed'e yapılan bir diğer suikast girişimi ise şöyle izah edilmektedir. Buna göre Gao Pingzhang diğer Çinli devlet bakanları ile iş birliği yapıp Ahmed'i öldürmek için suikast düzenledi. Böylece 10.000 kişilik kalabalık bir ordu Hanbalık'tan dört fersah uzaklıktaki bir vadide Ahmed'e saldırmak üzere burada bekledi. Ardından 1000 kişilik bir heyet Ahmed'in yanına gönderildi. Bu heyet Ahmed'e veliaht prens Zhen Jin'in kendisinin huzuruna gelmekte olduğu ve onun veliahdı karşılaması gerektiği hakkındaki yalan haberi ilettiler. Ahmed veliaht

93 Rikâbdar (رکابدار) "atın üzenğini tutan kişi" anlamına gelmektedir. Bk. Abdülkadir Özcan, "Rikâbdar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 35, İstanbul 2008, s. 111.

94 Kubilay Han'ın Zhongtong devresinin 4. yılı (1264) Kaiping'in 開平 adı Shangdu (üst başkent) olarak değiştirilmiştir. Han'ın yazlık sarayı olan bilinen Shangdu, başkent Hanbalık ile Kubilay Hanlığı'nın iki büyük başkenti olarak bilinmektedir. Bk. Qiu, *age.*, s. 53.

95 Çin'in Hubei eyaletinin Xianyang şehridir. Bk. Qiu, *age.*, s. 1124.

96 Reşîdüddin, *age.*, C II, s. 917-918. Rashîd Al-Dîn, *age.*, s. 289-290.

prensten korktuğu için gece vakti heyet sarayına geldiğinde elinde bir kadeh tutarak veliahdı karşılamak için dışarıya çıktı ve sonuçta tutuklanıp öldürüldü. Gao Pingzhang ise Ahmed'in adamlarından emir Terkan'ın (ترکان) attığı bir okla vurularak öldürüldü. Bu olay Kubilay Han'a bildirildiğinde Han bu kargaşaların çıkmasına neden olan tüm Çinlileri öldürdü. Kubilay Han, Ahmed'in defin işlerine kullanılması için 4000 balış verdi ve Ahmed büyük bir törenle defnedildi⁹⁷.

Ahmed'in suikast ile öldürülmesi olayının meydana geldiği dönemde Marco Polo da bizzat orada bulunuyordu. Marco Polo, Ahmed'in öldürülmesi olayının asıl sebebini *Semu*'lar ile Çinlilerin arasındaki çatışmayla ilişkilendirmektedir. Marco Polo'nun anlattıklarına göre, tüm Çinliler Büyük Han'ın idaresine kin besliyorlardı. Çünkü Çinlilerin üzerine Tatar ve çoğunlukla da *Sarrazen* (Müslüman) yöneticiler yerleştirilmiş olup Çinliler buna katlanamıyor ve kendilerini serf gibi görüyorlardı. Üstelik Kubilay Han Çinlilere güvenmiyordu, dolayısıyla ülkenin yönetimini Tatarlara, *Sarrazenlere* ve Hristiyanlara vermişti⁹⁸. Bundan Kubilay Han'ın ülkenin yönetiminde Çinlilere güvenmediğini, Moğol ve *Semu*'ların ülke yönetiminde öncelikli tercihi olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bu durum Çinlilerin zoruna gitmiş olmalıdır ki Çinli bakanlar birbiriyle iş birliği yapıp Ahmed'i öldürmek için suikast düzenlemişlerdir.

Yukarıdaki *Câmiu't-Tevârih*'te bahsi geçen Ahmed'e yapılan ikinci suikast girişimine benzer olay "*Yuan Yılığ*" ve *Yeni Yuan Yılığ*'nda da yer almaktadır. Farsça ve Çince kaynaklarda yer alan bu suikast girişiminin süreçleri ve sonuçları büyük oranda örtüşse de bazı bilgilerin farklı olduğunu görüyoruz. Çince kaynaklara göre Ahmed'in ölümüyle sonuçlanan ikinci suikast girişimi şöyle izah edilmektedir. Çin'in Shandong eyaletinde yer alan Yidu bölgesinin binbaşı⁹⁹ (Qianhu 千戶) olan Çinli Wang Zhu 王著 (1254-1282) kötü insanlardan nefret ediyordu. Dolayısıyla o gizlice tunçtan bir büyük çekiç yapıp onunla Ahmed'in kafasına vurarak öldürmeye yemin etti. Bu sırada yani 1282 yılı mart ayında Kubilay Han başkent Hanbalık'ta

97 Reşidüddin, *age.*, C II, s. 919-920. Rashîd Al-Dîn, *age.*, s. 291-292.

98 Polo, *age.*, s. 192-194.

99 Askerî memuriyetlerden biri olan binbaşı aynı zamanda "bin hane başı" olarak da bilinmektedir. Kubilay Hanlığı Dönemi'nde binbaşı yönetiminde bulunan asker sayısının az ve çokluğuna göre üst, orta ve alt olarak üç dereceye ayrılmıştır. 700'den fazla askere komuta ediyorsa üst derece binbaşı, 500'den fazla askere komuta ediyorsa orta derece binbaşı, 300'den fazla askere komuta ediyorsa alt derece binbaşı sayılıyordu. Bu sayının altındakiler ise yüzbaşının (Baihu 百戶) idaresi altındaydı. Bk. Yu, *age.*, s. 1078.

değil, Hanbalık'ın kuzeyinde yer alan Shangdu'da idi. Bunu fırsat bilen Wang Zhu, gizemli büyülerıyla tanınan keşiş Gao (Gao Heshang 高和尚) ile iş birliği yaptı. Onlar, veliaht prens Zhen Jin Hanbalık'ta Budist ibadet faaliyeti düzenleyecek diye yalan söyleyerek 80'den fazla kişiyle birlikte gece yarısı Hanbalık şehrine girdiler. Wang Zhu bir ordu birliğiyle bizzat Ahmed'in huzuruna gelerek veliahdın huzuruna gelmekte olduğunu ve onun veliahdı karşılaması gerektiğini bildirdi. Ahmed veliahdı karşılamaya giderken Wang Zhu onu tutukladı ve ettiği yemin üzerine Ahmed'in kafasına çekiçle vurarak öldürdü. Olay sonrası Wang Zhu kendini hükümete teslim etti. Bundan haberdar olan Kubilay Han çok öfkelenildi ve aynı gün Hanbalık'a ulaştı. Wang Zhu ve onunla iş birliği yapanların hepsi ölüme çarptırıldı. Wang Zhu ölüme çarptırılacağı sırada: "Ben Wang Zhu, devlet için bir kötü insanı yok ettim. Şimdi ölmek üzereyim. Bundan sonraki tarihlerde benim için bu olayları kitap olarak yazacak kişi bulunacaktır." diye bağırdı. Keşiş Gao'nun cesedi ise paramparça edildi¹⁰⁰. Ahmed öldükten sonra dahi Kubilay Han onun yaptığı kötülükleri hala iyice anlamış değildi ve Merkez Sekreterliğine Ahmed'in eşi ve çocuklarının denetlenmemesini emretti. Daha sonra Ahmed'in yaptığı kötülükler diğer devlet bakanları tarafından Kubilay Han'a iyice anlatıldıktan sonra Han buna çok sinirlendi ve: "Wang Zhu, Ahmed'i öldürerek doğru yapmış." dedi. Sonra mayıs ayına gelindiğinde Han emrederek Ahmed'in mezarını kazdırttı ve tabutunu çıkarıp cesedini Tongxuan Kapısı'nın¹⁰¹ (Tongxuanmen 通玄門) dışında köpeklere verdi. Devlet memurları ve halk toplanarak olayı seyretti ve bu olay herkesin hoşuna gitti¹⁰².

Ahmed'in ölümünden sonra mezarının Kubilay Han tarafından kazdırılmasının nedenini Reşidüddin şöyle açıklamaktadır. Ahmed'in ölümünden 40 gün sonra Han tacına takmak için büyük bir elmas istedi, fakat bulamadı. Bu sırada iki tüccar Han'ın huzuruna gelip daha önceden Han'a sunmak üzere büyük bir elmas

100 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 12, s. 241; Bölüm 205, s. 4563-4564. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 11, s. 100; Bölüm 223, s. 3263. Rachewiltz, *age.*, s. 550-551. Ch'i, *agt.*, s. 399-400.

101 Ahmed'in cesedinin köpeklere verildiği yer *Yuan Yılığ* bölüm 12 ve 205'te Tongxuan Kapısı olarak kayıtlıyken (*Yuan Yılığ*, s. 242; 4564), *Yeni Yuan Yılığ* bölüm 11'de Tongyuan 通元 Kapısı (*Yeni Yuan Yılığ*, s. 101), Tu Ji tarafından kaleme alınan *Moğol Tarihi Kayıtları* adlı eserde ise Tongli 通立 Kapısı olarak kayıtlıdır (*Moğol Tarihi Kayıtları*, s. 5). Tongxuan Kapısı, Kubilay Hanlığı'nın başkenti olan Hanbalık'ın birkaç kapılarından bir tanesidir.

102 Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 205, s. 4564. Ke, *Yeni Yuan Yılığ*, Bölüm 223, s. 3263. Tu, *age.*, C XVIII, s. 5. Ch'i, *agt.*, s. 400.

getirdiklerini ve Ahmed'e teslim ettiklerini söylediler. Han elmasının kendisine sunulmadığını söyleyerek Ahmed'in evini aramak için adamlar gönderdi ve Ahmed'in eşi İncü Hatun'un (اینجو خاتون) evinden elması buldular. Han buna çok sinirlendi ve tüccarlardan böyle haince işler yapan kuluna ne gibi ceza verilmesinin uygun olacağını sordu. Tüccarlar: "Eğer yaşıyorsa öldürülmeli. Eğer ölmüşse diğer insanlara uyarı olması için tabutu topraktan çıkarılıp küçümsenmeli." diye cevap verdiler. Kubilay Han tüccarların verdiği cevap üzerine Ahmed'in cesedini mezarından çıkarttı ve ayaklarını iple bağlayıp meydana sürükleyerek getirtti. Ondan sonra Han at arabasının Ahmed'in kafasının üzerinden geçirilmesini emretti. Eşi İncü Hatun da öldürüldü. Ahmed'in diğer 40 karısı ve 400 cariyesi ise diğerlerine taksim edildi¹⁰³. *Yuan Yıllığı*'nda geçen bilgiye göre Ahmed'in eşi İncü (Yinzhu 引住) Hatun'un mal varlıkları müsadere edilirken evindeki dolaptan iki tane insan derisi bulundu. İncü Hatun'a bunun ne olduğu sorulduğunda o: "İlahlardan birine zarar vermesi istenildiğinde, ilahın heykeli insan derisinin üzerine koyulur. Böylece dilekler daha hızlı bir şekilde gerçekleşir." diye cevap verdi. Bunu duyan Kubilay Han, İncü Hatun ve Ahmed'e yardım edip fala bakan üç kişinin de İncü Hatunla birlikte derisi yüzülüp sonrasında halka sergilenmesini emretti¹⁰⁴.

Ahmed'in ölümünden sonra ailesi, akrabaları ve iş birliği yapan devlet memurları dahi cezalandırıldı. Ahmed'in en büyük oğlu Hüseyin ve ikinci oğlu Mesud idam edildikten sonra cesedi kıyma olarak doğrandı. Üçüncü oğlu Hasan'ın ise derisi yüzülerek uyarı olması için halka sergilendi. Dördüncü oğlu olan Hundun? (Xindou 忻都) ve yeğeni Seyyiddin (Zainuding 宰奴丁) de ölüme çarptırıldı. Ahmed'in eşi, çocukları, akrabaları ve hizmetçilerinin sahip oldukları tüm mal varlıklar müsadere edildi ve hizmetçiler sivil olarak azat edildi. Ahmed ile iş birliği yapan memurlar cezalandırıldı veya görevlerinden azledildi. Bunların içinde Ahmed ile iş birliği yapan toplam 714 memur görevinden azledildi. Onun başı buyruk tesis ettiği 204 devlet kurumundan 33 tanesinin hizmete sunulup geri kalanlarının yürürlükten kaldırılması emredildi. Eşleri, kız kardeşleri veya kızlarını Ahmed'e hediye edip kendileri devlet kademelerine atanan memurlar da görevinden azledildi. Bundan sonraki memurların seçme ve atama yöntemine yeni düzenlemeler getirildi ve Ahmed ile iş birliği yapan memurların isimleri kaydedilen bir "kara defter" oluşturuldu. Ahmed'in yaptırdığı saraylar diğer memurlara verildi. Ayrıca Ahmed'in zorla

103 Reşidüddin, *age.*, C II, s. 920. Rashid Al-Din, *age.*, s. 293.

104 Song, *Yuan Yıllığı*, Bölüm 205, s. 4564. Ke, *Yeni Yuan Yıllığı*, Bölüm 223, s. 3263-3264.

el koyduğu devlet arazileri tespit edilip devlet tarafından müsadere edildi. Onun el koyduğu sivillerin arazileri ise sahiplerine geri verildi. Ahmed'in himayesinde olan imtiyazlı haneler daha önce devlete ödemesi gereken vergileri Ahmed'e ödemişlerdi. Bu haneler tespit edilip vergilerin devlete ödenmesi gerektiği emredildi. Bunun ardından Kubilay Han ferman yayınlayarak Ahmed'in işlediği suçların ülke içi ve dışında duyurulmasını, Ahmed'in reformlarının halka faydalı olanlarının uygulanıp faydalı olmayanların ise uygulanmamasını emretti¹⁰⁵.

Çin yıllıkları Ahmed'in 1262 tarihinden 1282 tarihine kadar toplam 20 senelik maliye nazırı olarak görev yaptığı süreç hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bu bilgiler Ahmed'in görev yaptığı süreçteki tüm başarıları hariç aynı zamanda görevini suistimal ederek yaptığı adaletsizlikleri ve adilikleri de kapsamaktadır. Ancak Farsça kaynakta Ahmed'e yapılan değerlendirmenin Çin yıllıklarından farklı olduğunu görüyoruz. Buna göre Reşidüddin'in *Câmiu't-Tevârih* adlı eserinde: "Emir Ahmed yaklaşık 25 yıl boyunca vezirlik makamını onurla tamamladı"¹⁰⁶. olarak kaydedilmiş olup Ahmed'in görev sırasında yaptıkları suistimler, adaletsizlikler ve kötülüklerden ise bahsedilmemiştir.

Sonuç

Kubilay Han'ın önemli maliye nazırlarından biri olan Ahmed *Semu* sınıfındandır. Ahmed, Kubilay Han hâkimiyetinin ilk yıllarında devletin önemli maliye işlerinden sorumlu tutuldu. 1262 yılında Ahmed, Kubilay Han'ın emriyle devletin en üst idari birimlerinden biri olan Merkez Sekreterliğine atandı ve devletin önemli maliye ile vergi işleri onun idaresine verildi. Ahmed maliye nazırı olarak atandıktan sonra Kubilay Han'ın desteğiyle bir dizi mali reformları gerçekleştirdi. Ahmed'in tavsiyesi üzerinde madenler düzenli bir şekilde işletilmeye başlandı ve madenler devlet tarafından tekelleştirildi. Devletin önemli gelir kalemlerinden biri olarak alım satım vergisi 1/30 oranında belirlendi. 1275 tarihinde Moğol ordusunun Güney Çin'e sefer düzenlemesinin ardından ele geçirilen bölgelerde Kuzey Çin'e olduğu gibi tuz, çay, ilaç maddeleri ve madenler devlet tekeline alındı. Bunun yanı sıra muhtelif bölgelerde Nakliyecilik İdaresi tesis edilerek tahıl, vergiler yanı sıra saray ve ordu için gereken malzemelerin nakledilmesi işlerinde kolaylık sağlandı. Ahmed bu mali reformlarına ilaveten vergi olarak alınacak ürünlerin kalitesini yükseltti ve gereksiz masraflardan kaçınılması gerektiğini önerdi. Ahmed'in bu

¹⁰⁵ Song, *Yuan Yılığ*, Bölüm 12, s. 242-248.

¹⁰⁶ Reşidüddin, *age.*, C II, s. 918. Rashîd Al-Dîn, *age.*, s. 291.

mali reformları iyi sonuçları elde etmiş olmalıdır ki Kubilay Han her zaman onun önerilerini kabul etti ve destekledi. Ancak zeki, becerikli ve hoş konuşmayı bilen Ahmed, Kubilay Han üzerinde büyük bir nüfuz elde etmiş durumdaydı. Dolayısıyla Ahmed kendi mevkinden istifade ederek oğullarını, akrabalarını ve yakınlarını devletin önemli yetkili makamlarına atayarak yetki alanını daha da genişletti. Bu durumdan diğer devlet bakanları hoşnutsuz iseler de Ahmed'e karşı gelmekten çekindiler. Çünkü Ahmed'e muhalif olan devlet bakanlarının sonu hep ölümle sonuçlanmıştı. Ahmed'in gün geçtikçe zalim ve rüşvete düşkün karakterinin oluşumunda aslında Kubilay Han'ın da bir önemli etken olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Ahmed'in becerileri karşısında Kubilay Han, Ahmed hakkında diğer devlet bakanları tarafından kendisine sunulan şikâyet raporlarını görmezden gelmiştir. Hatta Ahmed'in ölümünden sonra dahi onun yaptığı kötülöklere inanmamıştır. Dolayısıyla devlet bakanları Kubilay Han başkentte olmadığı zamanı fırsat bilerek Ahmed'i ortadan yok etmek için ona suikast girişimde bulundular. 1282 tarihinde yapılan suikast girişimi sonrası Ahmed'in hayatı trajik bir şekilde sonuçlandı. Böylece Ahmed 1262 yılından 1282 yılına kadar toplam 20 sene boyunca Kubilay Hanlığı'nın maliyesini yönetmiş oldu.

KAYNAKLAR

Kaynak, Araştırma ve İnceleme Eserler

Anonim, *Yuan Tüzüğü-Yuan Dianshang*元典章, haz. Hong Jinfu 洪金富, Zhongyang Yanjiuyuan Lishi Yuyan Yanjiusuo 中央研究院歷史語言研究所, Taiwan Taipei 臺灣台北 2016.

Aziz, Şirinay, “Moğol İmparatorluğu’nda Ortak Tüccar Uygulaması ve Ortak Tüccar Uygulamasının Ming Hanedanı Döneminde Sona Erişi”, *Medeniyet Kültürel Araştırmaları Belleteni*, C II/S. 3, 2022, s. 54-73.

Aziz, Şirinay, “Yuan Tüzüğü Maliye Nazırlığı Bölümü” Işığında Kubilay Hanlığı’nda Mali Yapı (1260-1368), İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2024.

d’Ohsson, A. Konstantin, *Moğol Tarihi*, çev. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınlar, İstanbul 2008.

Polo, Marco, *Dünyanın Hikâye Edilişi*, çev. Işık Ergüden-Z. Zühre İlkelen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

Fazlullah Hemedânî, Reşîdüddin, *Câmiu’t-Tevârih*, haz. Muhammed Ruşen-Mustafa Musevi, C II, Neşr-i Elburz, Tahran 1373 [1994].

Hucker, Charles O., *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Southern Materials Center, INC., Taipei 1985.

Ji, Tu 屠寄, *Moğol Tarihi Kayıtları-Mengwuer Shiji* 蒙兀兒史記, C XVII-XVIII, Pilingtushi 毗陵屠氏 1934.

Lian, Song 宋濂, *Yuan Yılığ-Yuanshi*元史, Zhonghua Shuju 中華書局, Beijing 北京 1976.

Lunian, Yu 俞鹿年, *Çin Bürokrasisinin Büyük Sözlüğü-Zhongguo Guanzhi Dacidian* 中国官制大辞典, Heilongjiang Renmin Chubanshe 黑龙江人民出版社, Haerbin 哈尔滨 1992.

Matsui, Dai, “Mongol Globalism Attested by the Uigur and Mongol Documents from East Turkestan”, *Studies in the Humanities Cultural Sciences*, S. 22, 2009, s. 33-42.

Özcan, Abdülkadir, “Rikâbdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 35, İstanbul 2008, s. 111-112.

Pengpeng, Sun 孙朋朋-Baoping, Zhou 周保平, “Kubilay Hanlığı'nda Merkezî Finansal Karar Alma ve İşletme Mekanizmalarının Evrimi-Yuan Shizu Chao Zhongyang Caizhengjuece Yu Yunxingjizhi Zhi Yanbian 元世祖朝中央财政决策与运行机制之演变”, *Henan Daxue Xuebao* 河南大学学报, C LXIII/S. 5, Eylül 2023, s. 65-70.

Rachewiltz, Igor de, *In the Service of the Khan: Eminent Personalities of the Early Mongol-Yüan Period*, ed. Igor de Rachewiltz - Hok-lam Chan - Hsiao Ch'i-ch'ing - Peter W. Geier - May Wang - Harrassowitz Verlag, Weesbaden 1993.

Rashid Al-Din, *The Successors of Genghis Khan*, çev. John Andrew Boyle, Columbia University Press, New York and London 1971.

Rossabi, Morris, *Kubilay Han: Yaşamı ve Dönemi*, çev. Özgür Özöl, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

Shaomin, Ke 柯劭忞, *Yeni Yuan Yılığ-ı-Xin Yuanshi* 新元史, Jilin Renmin Chubanshe 吉林人民出版社, Changchun 长春 1995.

Shusen, Qiu 邱树森, *Yuan Yılığ-ı Sözlüğü-Yuanshi Cidian* 元史辞典, Shandong Jiaoyu Chubanshe 山东教育出版社, Shandong 山东 2002.

T'ang, Ch'i, *Moğol Sülâlesi Devrinde Türk ve İslâm Dünyası ile Temasta Bulunan Şahsiyetler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumî Türk Tarihi Kürüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1970.

Tianjue, Su 蘇天爵, *Yuan Edebi Türleri-Yuan Wenlei* 元文類, Shangwu Yinshuguan 商務印書館, Shanghai 上海 1938.

Yihui, Yang 杨义辉, “Lu Shirong'un Hain Vezir Olarak Konumlandırılması Üzerine Analiz-‘Yuan Yılığ-ı. Hain Vezirler Tezkeresi’ Üzerine Yorum-Lu Shirong Jianchen Dingwei Bianxi—Jianping 《Yuanshi. Jianchenzhuan》 卢世荣奸臣定位辨析—兼评《元史·奸臣传》”, *Longdong Xueyuan Xuebao* 陇东学院学报, C XXX/S. 3, Temmuz 2019, s. 41-45.

Zhijiu, Yang 杨志玖- Dehua, Yang 杨德华, “Yuandai Huizu Zaxiang Ahema Xinlun 元代回族宰相阿合马新论”, *Huizu Yanjiu* 回族研究, S. 1, 1995, s. 13-18.

